

Kocán Béla

A folyóvíznevek típusai és változásaik Ugocsa vármegye ó- és középmagyar kori névanyagában

1. Írásomban Ugocsa vármegye névkincsének egy jól körülhatárolható rétegével, a folyóvíznevekkel foglalkozom. Témaválasztásom azért esett e helynévfajtára, mert már a megye történeti névanyagán végzett más irányú vizsgálataim során is kiemelkedett e névtípus meghatározó jellege (KOCÁN 2008). Az elvégzett elemzésekből jól látható a víznevek domináns szerepe az újabb helynevek létrehozásában: a megye névrendszerének legkorábbi szakaszától kezdődően kimutatható, hogy e névréteg biztos alapul szolgált más helyek megjelöléséhez, azaz a víznevek a névrendszer belső szerveződésében meghatározó réteggé funkcionálnak. Úgy vélem, az ugoicsai folyóvíznevek több szempontú vizsgálata a megye névrendszere belső fejlődésének felderítésében is gazdagíthatja az eddigi eredményeket, s emellett esetleg a folyóvíznévadás általános jegyeinek jobb megismeréséhez is hozzájárulhat. Munkám elméleti-módszertani alapját HOFFMANN ISTVÁN többszintű elemzési modellje képezi (1993).

2. Először tekintsük át a megye korai természeti viszonyait vízrajzi szempontból (lásd ehhez a KOCÁN 2007: 109 térképét)! Ugocsa domborzatilag két részre tagolódik: a megye kisebbik, keleti része erdős kiemelkedésekkel övezett terület; a nagyobbik, nyugati fele lapályos, mocsaras síkfölde, amely az Alföld keleti pereméhez tartozik (vö. SZABÓ 1937: 29–30). A nyugati terület jellemző vonását „a hegyekből leszaladó patakoktól, ezeknek kötetlen árterületeitől, a talajvízből és áradásokból táplálkozó mocsármedencéktől, elsősorban pedig magától a Tiszától nyeri” (i. m. 30). A keleti területeket a mocsaras síkból kiemelkedő hegyvidék uralja, melyet a Tisza völgye szel ketté, ezzel két vonulatra tagolja a hegységet: a Tisza jobb partján lévő északi rész a Nagyszőlősi-hegység, a bal parti, déli rész az Avas. Ugocsát a többi részén is kettészeli a Tisza, amely gyors folyásának mentén szintén két tájegységet hoz létre: az északi és a déli mocsármedencét. Az északi mocsárvidéken a Borzsova, a Szalva, a Beberke, a délin a Batár, a Batarcs, a Hódos, a Túr és a Turc patakok folynak keresztül számos kisebb-nagyobb mellékvízeikkel együtt. Mindkét térség földrajzi jellegét e vízfolyások határozzák meg, így a települések kialakulását, elhelyezkedését is befolyásolták áradásaikkal. SZABÓ ISTVÁN szerint a 18. sz. második felében az ugoicsai síknak a képe „a megtelepülés idejétől kezdve sem volt más, csupán az erdő s a vadvíz volt több” (1937: 32).

3. A magyar névtudományban a víznevek történeti rétegződésével számos szakmunka foglalkozik. Az ilyen jellegű vizsgálatok egy-egy terület, általában valamely nagyobb folyó vízgyűjtő területének neveit tárgyalják különféle szempontokból (KNIEZSA 1942, KISS L. 1999, TÓTH V. 2003, PÓCZOS 2003, 2004, GYÓRFFY 2004 stb.). A megyék alapján való tárgyalás e névtípus esetében kevésbé szokásos, de találunk olyan feldolgozásokat is, amelyek egy-egy megye történeti vízrajzával foglalkoznak (lásd MIKESY 1940, KOVÁCS É. 2008).

Dolgozatomban Ugocsa megye folyóvízneveinek ó- és középmagyar kori anyagával, azaz a természetes erek, patakok, folyók, árkok megnevezéseivel foglalkozom. A névanyag egységessége miatt nem vontam vizsgálat alá az állóvizek neveit, az álló- és folyóvizek részeinek neveit, a források, kutak, valamint a vízparti helyek (pl. mocsarak, lápok stb.) neveit sem. A vizsgálatok alapját egy szó-tári formában összeállított folyóvíznevanyag képezi, amely tartalmazza a vizsgált korszakból a forrásokban fellelhető folyóvíznevek adatait és névmagyarázatait. Az így összeállított adattár (1772-ig) összesen 207 denotátumra vonatkozó nevet tartalmaz, amely 258 alak- és írásváltozatban jelentkezik. E névállomány jellegének jobb megismerése érdekében célszerű volt felvenni a más nevekből kikövetkeztethető folyóvízneveket is. Az így megállapítható további 36 alapnévből huszat határrésznévből, tizenegyet másik víznévből, ötöt pedig településnévből rekonstruáltam. Korábbi vizsgálataimban, a megye ó- és középmagyar kori névállománya kialakulásának és gyarapodásának a bemutatásánál már részletesen szóltam a kikövetkeztetett nevek szerepéről és létjogosultságáról a vizsgálatokban (lásd KOCÁN 2008). A vízneveknél sem volt megkerülhető e módszer, az ún. alapnevek felvételére számos korábbi, víznevekkel foglalkozó szakmunkában is találunk utalásokat. KNIEZSA ISTVÁN az erdélyi Sztrigy baloldali mellékvizével kapcsolatban állapítja meg, „hogyan ennek a középkorban *Sebes* volt a neve, mert ahol a patak a hegységből kilép, a középkorban *Sebestorok* (ma Gureni) nevű helység feküdt” (1942: 5). PÓCZOS RITA a Garam és az Ipoly víznévrendszereit bemutató írásában pedig a következőket emeli ki: „A korpusz elsősorban folyóvizek neveiből áll, de felvettem azokat a *-tő* és *-fő* utótagú neveket is, melyek folyóvíznév előtt tagot tartalmaznak, az elemzésbe viszont ezeket az utótag nélkül, tehát lényegében kikövetkeztetett víznévként vontam be” (2004: 106; a kiemelés tőlem: K. B.).

A kikövetkeztetett nevek nem elhanyagolható aránya a vizsgálatok egésze szempontjából is fontossá teszi az itt alkalmazott eljárások megbízhatóságát. Mivel e névrekonstrukció többféle úton végezhető el, az alábbiakban néhány, módszertani szempontból fontos esetet kívánok bemutatni. A megye délnyugati részén található a *Palád vize* (1319: *Paladvize*, lac., AOKlt. 5: 201, SZABÓ 1937: 351) és a *Palád-fő* (1490: *Paladfeo*, lac., SZABÓ 1937: 351) víznév. A *Palád-fő* tanúsága alapján a *Palád vize* helynév egy **Palád* vízrajzi alapnévnek és a birtoikos személyjeles *víz* földrajzi köznévnek a szerkezete lehet. Ezt a következtetést

megerősítik a pataknev fellelhető történeti és mai névszerkezeti formái is: a szomszédos Nagypaládon *Palád-ér* víznevet adathozhatunk a 19. és a 20. század fordulóján: vö. 1896 (K50), 1908 (K51): *Palád ér*. Továbbá ma Nagypaládon megtaláljuk *Palád* ~ *Palád-víz* ~ *Palád fojón* alakváltozatban, emellett ez a víznev leheto fel a *Palád-hid* névben is (élőnyelvi gyűjtés, 2007).

Az adatok kronológiai viszonya ellenére feltehetőleg a pusztai víznev lehetett az elsődleges, s a *Palád vize* másodlagosan egészülhetett ki fajtajelölő névrészszel. Ezt a névfejlődési tendenciát mutatja több ugocsi víznev is: *Borzsova* > *Borzsova vize*, *Hódos* > *Hódos vize*, s mint a példák is jelzik, a jelenség jövevénynevek és belső keletkezésű nevek esetében egyaránt megfigyelhető. Az Ugocsával szomszédos *Nagypalád* (Szatmár vm.) település Árpád-kori névalakja ugyan megegyezik a víznev előtagjával (vö. FNESz. *Botpalád*, *Kispalád*), viszont névrendszertanilag kevésbé valószínű, hogy a *Palád* településnévvel szerkeszthették volna a víznevet, településnev + *vize* szerkezetű víznev ugyanis nincs a területen.

A *Palád* településnev KISS LAJOS szerint a magyar *Pala* (< *Pál*) személynevnek a *-d* kicsinyítő képzős származéka (FNESz. *Botpalád*). Az Árpád-korban azonban sem *Pala*, sem pedig *Palád* személynévről nincs tudomásom. A településnev eredetével kapcsolatban felvetődött a népnyelvi *palaj* 'iszapos hely, homokzatony' jelentésű főnévből való származtatás is, de ezt a feltevést KISS LAJOS nem tartja meggyőzőnek (i. h.). Ugocsa megye történeti helynévkincsében a nyugati területről a *palaj* köznévi egy egyrészes helynévben ([1550–1650]: *Palaj*, SZABÓ 1937: 330), valamint több kétrészes helynev utótagjában adathozható: *Fürdő-palaj* (1698: *Fürdő palaj*, SZABÓ 1937: 517), *Mély ?-palaj* (1669: *Me palaj*, SZABÓ 1937: 511), *Kis-Darnó palaja* (1669: *Kis Darno palaja*, SZABÓ 1937: 511), *Kis-Halvány palaja* (1669, 1671: *Kis halvan palaja*, SZABÓ 1937: 508), *Szilas-palaj* (1622: *Zilas palay*, SZABÓ 1937: 304), *Tölgyes-palaj* (1669: *Tügyes palaj*, SZABÓ 1937: 511). A *palaj* emellett nyelvjárási szóként a szomszédos Bereg és Szatmár megye területén is többször előfordul (lásd ÚMTsz., SzamSz.).

A *Palád* víznev szemantikai tekintetben minden nehézség nélkül visszavezethető a *palaj* vízrajzi köznévre, amelyből a víznevekben egyáltalán nem ritka *-d* helynévképzővel jöhetett létre: **Palaj* + *-d*, s ebből hangtanilag szabályosan lett *Palád* alakú. A mellette fekvő településre másodlagosan, metonimikusan vonódhatott át a víz neve, amely ugyancsak jellegzetes helynévtörténeti folyamat.

A fent kikövetkeztetett **Palád* alapnev meglétét a *Palád-fő* szintagmatikus szerkesztettségű vízrajzi név szerkezete szintén alátámasztja, amely a **Palád* pataknevből és a *fő* 'forrás' (TESz. *fej*²) földrajzi köznévből keletkezhetett. Funkcionális-szemantikai tartalma bizonyosan a *Palád* folyóvíz forrásvidékére utal, mivel víznevek esetében a *-fő* utótagú helynevek többnyire ilyen értelműek. Ugocsa korai víznevrendszerében számos *-fő* (és ehhez hasonlóan *-tő*) utótagú

név előtagja egy korábról vagy későbből adatolt víznévre utal: *Szalva-fő* (1657: *Szalva fő*, SZABÓ 1937: 456) > *Szalva* (1295: *Zalua*, fl., ÁÚO. 5: 136), *Székes-Batarcs-fő* (1319: *Zekesbatharchfeu*, Z. 1: 164) > *Székes-Batarcs* (1319: *Zekesbatharch*, Z. 1: 164), *Lekence-fő* (1319: *Lekenchefeu*, Z. 1: 164) > *Lekence* (1341: *Lekenche*, fl., DL 70998) stb. Több esetben — nyilván a feljegyzés és a fennmaradás esetleges volta miatt — nem találjuk meg a történeti forrásokban a másodlagos nevek alapját képező alapnevet: pl. *Garbóc-fő*, *Vojna-fő* stb.; ezek esetében is felvettem azonban a megfelelő kikövetkeztetett nevet.

Az alapnevek rekonstruálása nem mindig egyszerű, egyes esetekben többféle alapnevet is feltételezhetünk a másodlagos név szerkezete alapján (ehhez lásd még GYÖRFFY 2002: 44). Az alapnevek pontosabb kikövetkeztetésénél legfeljebb névrendszertani fogódzókat vehetünk figyelembe: az ugocsai *Őz-fő* (1476: *Imylamochar*, *vallis suo nomine Ewzfeo*, SZABÓ 1937: 311) helynév esetében ilyen alapon valószínűleg egy primer **Őz(-patak[a] ~ viz[e])* alakú név tétélezhető fel. A kikövetkeztetett alapnév létezését erősíti a régiségben a nyelvterület más részein megtalálható hasonló szerkezetű víznevek előfordulása is, így pl. lásd az *Őz vize* (1330: *wzwyze*, OklSz. 735) és az *Őz-patak* (1358: *Ewzpatak*, OklSz. 735) neveket. Az alapnévi előtag az *őz* állatnévnek és a denotátum fajtáját jelölő, közelebbről meg nem határozható vízrajzi köznévnél a jelölt és jelöletlen összetétele egyaránt lehet, s a név olyan vízfolyásra utalhatott, amelyet őzek gyakran látogattak (vö. FNESz. *Őzgödör*).

A kikövetkeztetett nevek között előfordulnak olyanok is, amelyek esetleg csak jóval az általam itt vizsgált korszak, azaz 1772 után jelennek meg a megye helynévkincsében, s a másodlagos névvel azonos vagy szomszédos területen lokalizálhatók. Ilyenkor a másodlagos nevek első előfordulásához kötöttem az alapnevek első említését is, pl. **Régi-Tisza* (1865: *Regi Tisza*, L13) > *Régi-Tisza-járás* (1580–90 k.: *Regi Tiza Jaras*, SZABÓ 1937: 509).

A kikövetkeztetett alapnevek az ugocsai folyóvízvezetékben jellemzően a két-részes másodlagos nevek előtagjában szerepelnek, s lehetnek egy- és kétrészes nevek egyaránt (pl. **Hordozló* > *Hordozló-hát*, **Kis-Konyha* > *Kis-Konyha köze*). Másodlagos név utótagjaként ritkábban fordul elő alapnév (**Mély-ér* > *Sásas-Mély-ér*). Vannak olyan esetek is, amikor a feltételezett alapnév másodlagosan maga is alapnévi szerepet tölt be, pl. **Konyha* > **Kis-Konyha* > *Kis-Konyha köze*, **Csorgó* > **Kis-Csorgó* > *Kis-Csorgó-szőlőcske*. Ezek másodlagos alapneveknek is tarthatók.

Más helynévfajták szemantikai tartalma is utalhat elsődleges víznévre, mint például a *Görgő* (1422: *Görgő*, vall., SZABÓ 1937: 302) völgynév, amely névrendszertani jegyekből következtethetően metonimikus névadással kaphatta nevét egy korábról nem adatolt egyrészes **Görgő(-patak)* vízfolyásnévből. Közvetlenül is megőrződhetett más névfajtában egy-egy víznév: a *Köves-patak* (1690: *Kövespatak*, prat., SZABÓ 1937: 274) rétnév például nyilvánvalóan egy

elsődleges kétrészes *Köves-patak víznevet őriz. További példák is idézhetők e jelenségre a megye makro- és mikroneveinek köréből, ahogyan más területen is találunk hasonló neveket (vö. TÓTH V. 2003: 90).

4. A továbbiakban Ugocsa vármegye folyóvízneveinek több szempontú elemzését végzem el. A vizsgálat során megkíséreltem bemutatni a névanyagra jellemző szerkezeti és szemantikai típusokat, és igyekszem felvázolni a történeti, változási folyamatokat. Elsőként a megye folyóvízneveinek szerkezeti elemzését adom, azaz a vizsgált időszak egy- és kétrészes nevei arányának az alakulását mutatom be.

Ugocsa megye ó- és középmagyar kori névanyagában összességében az egyrészes folyóvíznevek aránya 36% (94), míg a kétrészes neveké ennek közel kétszerese, 64% (164). A névanyagot a továbbiakban a legkorábbi időszaktól kezdődően egy-egy évszázadnyi szakaszokra tagolva mutatom be — annak megfelelően, hogy az egyes nevek adatai mikor tűnnek fel először —, azzal a céllal, hogy a névszerkezetekben megmutatkozó elmozdulásokat jobban megfigyelhesük. A századonkénti szerkezeti megoszlást szemlélteti az 1. ábra.

idő	egyrészes név	kétrészes név	összesen 100%
–1200	2 2%	—	100% : 0%
1200–1300	19 20%	5 3%	79% : 21%
1300–1400	26 27%	49 30%	35% : 65%
1400–1500	12 13%	32 20%	27% : 73%
1500–1600	7 7%	20 12%	26% : 74%
1600–1700	23 24%	47 29%	33% : 67%
1700–1772	5 5%	11 7%	31% : 69%
összesen	94 36%	164 64%	36% : 64%

1. ábra. Ugocsa vármegye folyóvízneveinek szerkezeti megoszlása az ó- és a középmagyar korban.

A korai ómagyar kor szűkebb határáig (1300-ig) a fellelhető folyóvíznevek között az egyrészes nevek megterheltsége dominál 81 : 19% arányban. Az ezt követő évszázad névanyagában viszont a kétrészes nevek aránya kétszerese az egyrészeseknek, majd két évszázadon át csaknem háromszoros a különbség. A 17–18. században kisebb arányban, de ugyancsak többségben vannak a kétrészes nevek.

Az egyrészes folyóvíznevek korai dominanciája a 14. század végére szűnik meg, ekkor a két névszerkezeti típus nagyjából fele-fele arányban van képviselve, s mivel a folyóvíznevek kihalása igen csekély mértékű, a középmagyar kor végére csaknem ugyanaz az egyharmad : kétharmad arány jellemző, ami az addig adatolható nevek összességét is jellemzi. Ez a folyamat más helynévfajták (pl. a településnevek) szerkezeti változásával azonos tendenciákat mutat (vö. KOCÁN 2006: 74–5). A korai ómagyar kor után tehát főleg kétrészes víznevek

kerültek be a névrendszerbe, továbbá az egyrészes folyóvíznevek fokozatosan kiegészültek valamilyen előtaggal. E másodlagos nevek denotatív jelentésük módosulásával a részletezőbb lokalizálást szolgálják (pl. *Székes-Batarcs*). Emellett gyakran vízrajzi köznévi utótaggal is kiegészültek a primer víznevek, denotatív jelentésük módosulása nélkül (pl. *Szemerdek vize*). E fejlődési tendencia okát a névrendszer analógiás hatásában kereshetjük.

Más területen, például Bihar vármegye víznevei körében KOVÁCS ÉVA hasonló arányokat mutatott ki, ott egyharmad : kétharmad arányban oszlanak meg az egy- és kétrészes víznevek (2008), bár munkájában ő nemcsak folyóvízneveket vizsgált. Ez az egyezés az egy- és kétrészes helynevek kronológiai különbségét általános érvennyel is jelezheti.

5. A következőkben a megye folyóvízneveinek funkcionális szemantikai kategóriáit mutatom be. A szemantikai kategóriákat az egy- és kétrészes víznevek vizsgálatával vázolom, kiemelve a nevek szerkezeti felépítését.

5.1. Fajtajelölő (vízrajzi köznévi) névrészek.

Az egyrészes fajtajelölő, azaz pusztá földrajzi köznévből alakult folyóvíznevek az egész névanyag 7%-át alkotják: két *Ásvány* (a megye eltérő területein), három *Erge*, egy-egy *Csermely(e)*, *Fok*, *Folyóka* 'vízelvezető árok' (KMNySz. 260), *Halvány*, *Mocsolya* és *Patak* tartozik ide, továbbá a kikövetkeztetett **Fok* (< *Fok-tő*), **Folyár* (< *Folyár* 'földterület', ennek tövéhez lásd a *folyár* 'csermely, patakocska' jelentésű földrajzi köznevet; NEMES 2005: 66) és a **Halvány* (< *Halvány* 'hely'). A hely fajtajára utaló földrajzi köznevet találunk a képzéssel alakult *Horhág* és a *Mocsárka* patakneveben, továbbá ide tartozik a kikövetkeztetett **Palád* víznév is.

A kétrészes folyóvíznevek utótagja leggyakrabban fajtajelölő névrész. Ezek a nevek kétféle szerkezetben mutathatók ki, sajátosságot jelölő, illetve megnevező szerepű előtaggal: a gazdag névcsoportot alkotó S+F (arányuk 42%, ebbe a csoportba soroltam az előtagjuk alapján többféleképpen értelmezhető vízneveket is) és az M+F (arányuk 13%) szerkezetű folyóvíznevekben.

A vizsgált korpuszban a leggyakrabban használt földrajzi köznévi **patak**: *Akolna-patak*, két *Által-patak* (esetleg egyazon denotátumot jelölhettek a megye északnyugati részén), *Andocs pataka*, *Balog pataka*, *Borostyános-patak*, *Csalpatak*, *Csecsegő pataka* ~ *Csecseg-patak*, *Csengő-patak*, *Csobak pataka*, *Csontos pataka*, *Csortos pataka*, *Dobonya pataka*, *Egres-patak*, *Egyház pataka*, *Görbe-patak*, *Gyilkos-patak*, *Halász-patak*, *Hamus-patak*, két *Határ pataka* (a megye északnyugati és délnyugati részén), *Hideg-forrás pataka* ~ *Tekeres patak(a)*, *Horgas-patak*, *Hosszú-láz pataka*, *Jászol pataka*, *Karácshalvi-patak*, *Kenderáz-tató pataka*, *Kis-patak*, *Kovács pataka*, *Kökényes(d) pataka*, *Kőrís pataka* ~ *Kőrís-patak*, *Köves pataka*, *Kuncsul pataka*, *Kurta-patak*, *Miszticei-patak*, *Nádas-patak*, *Nagy pataka*, *Nyers pataka*, *Palot pataka*, *Preko pataka*, *Rafajn-lugas*

pataka, Rekettyés pataka ~ Rekettye-patak, Rigó pataka, Rothadt-patak, Sáros-patak, Sásas-patak, két Sebes-patak, Somos-patak, Szele pataka, Szilas pataka, Szelistyei pataka, Telek-tó pataka, Zab-patak. Ide tartoznak még az alábbi kikövetkeztetett alapnévi vízrajzi nevek is: **Fekete-patak* (a *Feketepatak* településnév alapján, itt esetleg **Patak* alakra is gondolhatunk, a korai ómagyar korban ugyanis a helységnév *Patak* névváltozatát is ismerjük, valamint a vízfolyás mai népnyelvi neve is *Fekete-patak ~ Patak* névpárt mutat), **Holló([s]-patak[a])* (< *Holló-fő-szeg* ?), **Kósa(-patak[a])* (< *Kósa-fő*), **Köves-patak* (< *Köves-patak* 'rét'), **Ölyves szikespataka* (< *Ölyves szikespataka* 'völgy'), **Őz(-patak[a] ~ viz[e])* (< *Őz-fő*), **Szányó-patak* (< *Szányó-patak* 'rét'), **Száraz-patak* (< *Szárazpatak* 'település'). A névanyagban a *folyik* ige különféle származékaival alkotott vízneveket is találunk, **folyóka:** *Akolna folyókája, Csalános folyókája, Halastó folyókája, Szennyes folyókája, folyás:* *Cser folyás(a), Szomoga folyása, Teknős folyása, folyamát:* *Alsó-folyamat.* Többször előfordul a **fok:** *Csákányné foka, Csákány-ége(r) foka, Csantó foka, Csikos-fok, Kopsa foka, Nádas-fok, Pongocs foka;* e területen is jellemző az **ér** lexéma használata víznevekben: *Hideg-ér, Ludas-ér, Sásas-ér, Tölgyes-ér, *Köles-ér* (< *Köles-éri-rét*), **Sás-ér* (< *Sás-ér* 'szénáscsűr, szérű'); ezzel azonos arányban találunk **víz** fajtajelölő névrésszel szerkesztett neveket: *Csorgó-víz, Dézsma vize* ?, két *Fekete-víz* és két *Hideg-víz.* A **tó** névrész folyóvíznevekben szinonim megnevezésekben fordul elő, ahol talán 'holtág' jelentésű (NEMES 2005: 186): az *Ardai-tó* (azonos az *Esztegő*-vel) és a *Fekete-tó* (azonos a *Kis-Tisza*-val) nevekben. Egy-egy adattal van képviselve az **árok:** *Hordás-árok, Kis-Tisza-árok;* az **ág:** *Pap ága;* a **forrás:** *Tatár Geci-forrás* (a *Szomoga folyása*-nak szinonim neve); a **halvány** 'folyó holtága' (NEMES 2005: 84): *Pap halványa;* a **kátyú** 'vizenyős, süppedős hely, amely alkalmas kenderáztatónak; füves, erdős területen keletkező, tiszta vizű időszakos tavacska' (NEMES 2005: 106): *Al-híd-kátyú* és a **szád** 'völgy', ebben az esetben vélhetően 'vízfolyás nyílása' (NEMES 2005: 172): *Gerzence-szád* folyóvíznév. Az **éger** utótagú *Hid egre* víznév is ide sorolható: ez a *híd* fn-nek és a birtokos személyjeles *éger* 'égererdő, égerfás hely' (NEMES 2005: 52) földrajzi köznévként az összetétele, itt azonban égerfáktól kísért vízfolyást jelölhet. A latin *fluvius* és *rivulus* jelölés alapján ide vettem a **fő** utótagú *Ökör-fő* folyóvíznevet (hasonló problémáról már fent szoltam, talán itt is gondolhatunk egy **Ökör[-pataka]* alapnévre); emellett a **szomoga** 'lapályos, vizenyős, káka-termő hely, csermely' (vö. FNESz. *Szomoga*) utótagú *Méhes-szomoga* víznevet is, ez utóbbi esetében azonban esetleg feltételezhetünk egy kikövetkeztetett **Szomoga* alapnevet is.

5.2. Megnevező szerepű névrészek.

Megnevező funkcióban mindig valódi helynév áll (HOFFMANN 1993: 47).

Az e g y r é s z e s megnevező helynevek az egész névanyag 16%-át képezik. Ezek — néhány bizonytalan etimológiájú víznév kivételével — szláv jöve-

vénynevek a magyar névrendszerben: *Akolna, Atak ~ Aták, Batár, Batnuka, Beberke, Bel(y)va, Beszteric ~ Bisztric, Borzs(o)va, Csong(o)va, Esztegő ? ~ Isztegő ?, Hukliva, Ilonok, Iza, Ladorna, Lekence, Necse, Pasonca ?, Rednek, Szalva, Szemerdek, Tice, Tisza, Torna, Túr, Turc, Vedere, Verbőc*. A kikövetkeztetett vízneveknél: **Bisztra* (< *Bisztra-patak*), **Csarna* (< *Csarnató* településnévből), **Garbóc* (< *Garbóc-fő*), **Grezenca ~ Gerzenca* (< *Gerzenca-szád*), **Hodozló* (< *Hodozló köze ?*), **Hordozló* (< *Hordozló-hát*), **Konyha* (< *Konyha-hát*), **Korni* (< *Korni köze*), **Pusztinca* (< *Pusztinca vize*), **Ragozna* (< *Ragozna-hát*), **Rákóc* (< *Rákóc*), **Szelis(tyei)* (< *Szelis-fő*), **Szukova* (< *Szukova-patak*). Ide tartozik a magyar névadással keletkezett *Batarcs* és *Verbőcke* víznév is.

A k é t r é s z e s neveknél a megnevező névrész előtagként és utótagként egyaránt megjelenhet. Bővítményként M+F szerkezetű névben az összes víznév 13%-ában szerepel megnevező névrész. Ezek a folyóvíznevek előtagjuk alapján két jól szétválasztható csoportot alkotnak: megnevező funkcióban jövevény-, illetve belső keletkezésű nevek állhatnak. A jövevénynévi előtagú nevek nagy része kiegészüléssel keletkezett másodlagosan, legtöbbször a *patak*-kal kiegészítve: *Akolna-patak, Atak-patak, Bisztra-patak, Ilonok pataka, Szalva pataka ~ Szalva-patak, Szemerdek pataka, Szukova-patak, Turc pataka, Vedere pataka ~ Vedre-patak, Verbőc pataka ~ Verbőc-patak*; ritkábban pedig a *vize* utótaggal: *Batár vize, Beberke vize, Borzs(o)va vize, Iza vize, Pusztinca vize, Szalva vize, Szemerdek vize, Tisza vize, Túr vize*. Névrendszertanilag talán ide tartozik a *Gerzenca-szád* (jövevénynév + *szád*) folyóvíznév, e névszerkezet alapját egy kikövetkeztetett szláv **Grezenca ~ Gerzenca* alapnév képezhette.

A másik csoportba azok a folyóvíznevek tartoznak, amelyeknek előtagjában belső keletkezésű víznevet találunk. Ezen belül is két jellemző típust emelhetünk ki, *patak(a)*: *Éger pataka, Görgő pataka, Hódos pataka, Sárad pataka ~ Sár(ad)-patak* (emellett a feltételezett alapnévi **Berenás-patak* víznév); valamint a *vize* utótagúakat: *Hódos vize, Palád vize*. Egyetlenegy adatot említhetünk meg a belső keletkezésű víznév + *tó* típusú másodlagos alakulásra, az alapnévi *Piskáros* másodlagosan egészült ki a *tó* földrajzi köznévvvel: *Piskáros-tó*.

A megnevező névrész ritkábban kétrészes nevek főtagjaként szerepel: S+M struktúrájú az összes név 8%-a. Ebben az esetben egy már létező folyóvíznévhez kapcsolódott valamilyen sajátosságot kifejező előtag: *Elő- ~ Élő-Batár, Holt-Batár, Tekerés-Batár, Holt-Tisza, Kis-Tisza, Nagy-Tisza, Kis-Kadarcs, Kurta-Kadarcs, Vizes-Kadarcs, Nagy-Kadarcs, Alsó-Hódos, Felső-Hódos, Kisebb-Ilonok, [Nagy(obb)]-Ilonok, Két-Csenge, Kis-Hordozló, Sásas-Mély-ér, Székes-Batarcs*. A kikövetkeztetett **Kis-Konyha* (< *Kis-Konyha köze*) és **Régi-Tisza* (< *Régi-Tisza-járás*) víznevek is e rétegbe tartoznak.

5.3. Sajátosságot kifejező névrészek.

Az egész névanyagban 11%-nyi (29) e g y r é s z e s víznévben jut kifejezésre valamilyen sajátosság: a víz alakjára utal a *Csonkás, Kadarcs, Kürtös* és a

két *Tekeres*; a víz hangjára a *Csenge*, *Csorgó* (< **Kis-Csorgó*), *Görgő*, **Sugatag* és talán a *Csicsje* ? (esetleg a Szamosháton ismert *csicseg* 'vizes, nedves föld v. nedvességgel átitatott deszkapadló, ha rálépnek v. ha megnyomják, cup-pogó hangot ad' tájszó az alapja, lásd ehhez SzamSz.); a víz állapotára utalhat talán az *Aszús* ?; a víz környezetének jellegzetes anyagáról kapta nevét az *Agyagos*, *Köves* (< *Köves pataka*), *Sárd* és a *Szappanos*; a víz funkciója, működése juthat kifejezésre az *Áztató* és a *Bontó* nevekben; és talán a hely egyéb tulajdonságára utalhat a *Berenás*. A megye több folyóvize növényzetéről kapta nevét: **Eger* (< *Éger forrása*), *Kökényes(d)*, *Mogyorós*, *Rekettyés*. Az ott lévő állatvilágra ugyanannyi név utal: a két *Hódos* és a *Piskáros*. A hely birtokosára (vagy akinek a birtokán áthalad) történik utalás a *Veléte* víznévben.

Kategorizálhatatlan a *Jászol* (< *Jászol pataka*), a két *Ösztöke* (a megye két részén), a *Porcsik* és a kikövetkeztetett **Iske* ~ *Üske* ? (< *Iske farka*, e területen a 19. század második felétől az *Üsge* ~ *Üzsge* ~ *Üрге* alakváltozatokban e patakra ismerhetünk) egyrésztes víznevek (2%). A latin *alveus* jelölés alapján e csoportot gazdagíthatja a vélhetően egyrésztes bizonytalan olvasatú *Zemtheo* ~ *Zemszeo* (1409: *Zemtheto*, alv. ~ *Zemszeo*, SZABÓ 1937: 487).

A k é t r é s z e s folyóvíznevek sajátosságát kifejező előtagjai szemantikai szempontból igen változatosak. Az S+F (39%) és S+M (8%) típusú folyóvíznevek együttes tárgyalásával mutatom be e réteg jellemző vonásait. Gyakran jut kifejezésre a víz mérete, kiterjedése S+F szerkezetű víznevek előtagjában: *Kurta-patak*, *Kis-patak*, **Kis-Csorgó* (< *Kis-Csorgó-szőlőcske*), **Mély-ér* (< *Sásas-Mély-ér*), illetve a *Kisebb-Ilonok*, [*Nagy(obb)*]-*Ilonok*, *Kis-Kadarcs*, *Nagy-Kadarcs*, *Kis-Hordozló*, *Kis-Tisza*, *Nagy-Tisza*, **Kis-Konyha* S+M struktúrájú folyóvíznevekben. A víz kanyargós alakjára utalnak a *Görbe-patak*, *Horgas-patak*, *Tekeres pataka* ~ *Tekeres-patak* S+F felépítésű, illetve a *Karna-Kadarcs*, *Kurta-Kadarcs* és a *Tekeres-Batár* S+M szerkezetű víznevek. A víz színét fejezi ki a **Fekete-patak*, *Fekete-tó* és a két *Fekete-víz* (S+F szerkezetű) pataknév. A víz szagát jelzi a *Rothadt-patak*; hőmérsékletét a *Hideg-ér* és a két *Hideg-víz*; a hangjára utal a *Csecsegő pataka* ~ *Csecseg-patak*, *Csengő-patak*, *Csorgó-víz* nevek előtagja; állapotára az (S+F) **Száraz-patak* (< *Szárazpatak*), *Holt-Batár*, *Holt-Tisza*, *Székes-Batarcs*, *Vizes-Kadarcs*, továbbá korára a **Régi-Tisza* (S+M). A víz mozgását fejezi ki a két *Sebes-patak* folyóvíznév bővítményrésze. A vízfolyás környezetének jellemző anyagát adja vissza a *Sáros-patak*, *Köves pataka* és a kikövetkeztetett **Köves-patak* (< *Kövespatak*) előtagja. A sajátosságot jelölő előtag utalhat a víz funkciójára, működésére is: két *Határ pataka*, *Halász-patak*, de talán ide tartozik a *Hordás-árok* is. A megkülönböztető előtag a víz egyéb tulajdonságát is megmutathatja: *Két-Csenge* (S+M). Gyakran kapta nevét S+F felépítésű vízfolyás a közelében lévő növényvilágról: *Borostyános-patak*, *Egres-patak*, *Kőris-patak* ~ *Kőris pataka*, *Nádas-fok*, *Nádas-patak*,

Rekettyés pataka ~ *Rekettye-patak*, *Sásas-ér*, *Sásas-patak*, *Somos-patak*, *Tölgyes-ér*, *Zab-patak*, **Sás-ér*, **Köles-ér* (< *Köles-éri-rét*), és az S+M struktúrájú *Sásas-Mély-ér* előtagja is a jellemző növényzetre utal. Az állatvilágot ábrázolja a *Csíkos-fok*, *Ludas-ér*, *Méhes-szomoga*, *Ökör-fő* előtagja, és a kikövetkeztetett **Őz(-patak[a] ~ viz[e])* (< *Őz-fő*), *Hollós pataka* ~ **Holló([s]-patak[a])* (< *Holló-fő-szeg* ?) nevek is ide tartoznak. A víznevek előtagjában a birtokos személyére (vagy arra, akinek a birtokán átfolyik) történik utalás: *Andocs pataka*, *Csal-patak*, *Csantó foka*, *Csákányné foka*, *Csortos pataka*, *Kuncsul pataka*, *Pap ága*, *Pap halványa*, *Rigó pataka*, *Szele pataka*, *Tatár Geci-forrás*. Itt vehető figyelembe a kikövetkeztetett **Kósa(-patak[a])* (< *Kósa-fő*), **Szányó-patak* (< *Szányó-patak*), **Vojna* (< *Vojna-fő*) is. Bizonytalanul sorolhatók ide a *Kopsa foka* és a *Preko pataka* folyóvíznevek. A hely használójára utalhat a *Kovács pataka* víznév előtagja. A hellyel kapcsolatos esemény fejeződhet ki a *Gyilkos-patak* név bővítményrészében.

Az ugocsai folyóvíznevek előtagja gyakran olyan helyre utal, amellyel a víz valamilyen területi kapcsolatban áll: *Akolna folyókája*, *Csalános folyókája*, *Csákány-ége(r) foka*, *Halastó folyókája*, *Hideg-forrás pataka*, *Kenderáztató pataka*, *Kis-Tisza-árok*, *Szomoga folyása*, *Pongocs foka*, *Rafajn-lugas pataka*, *Szenyves folyókája*, *Telek-tó pataka*, *Teknős folyása*, *Cser folyás(a)*, *Csontos pataka*, *Hosszú-láz pataka*, *Dobonya pataka*. Lakott terület melletti elhelyezkedésre utal az *Ardai-tó*, *Karácshalvi-patak*, *Kökényes pataka* ~ *Kökényesd pataka*, *Miszticei-patak*, *Szelistyei pataka*. Lokális viszony jut kifejezésre az előtagként szereplő építménynevekben is: *Al-híd-kátyú*, *Egyház pataka*, *Hid egre*.

Ritkábban jelenik meg az előtagban a hely viszonyított helyzete: *Alsó-folyamat*, *Által-patak*; *Elő- ~ Élő-Batár*, *Alsó-Hódos*, *Felső-Hódos*.

Ugocsa víznévrendszerében 3%-os arányban találunk olyan, vélhetően S+F szerkezetű kétrészes víznevet, amelyek előtagjuk alapján többféleképpen, esetleg bizonytalanul sorolhatók be a sajátosságjelölők közé: *Csobak pataka*, *Hamus-patak*, *Nagy pataka*, *Nyers pataka*, *Szilás pataka*. Talán ide tartozik a *Balog pataka* folyóvíznév is, amely esetében névrendszertanilag egy alapnévi **Balog* víznevet is feltételezhetnénk. E víznév utalhat a víz elhelyezkedésére, esetleg valamilyen személyre (formális jellegű) birtokos jelzős szerkezet alapján (az ilyen szerkezetű víznevek többféle elemzési lehetőségére lásd még TÓTH V. 2001a: 19). Kategorizálhatatlan előtagúak a *Jászol pataka*, *Dézsma vize* és a *Palot pataka* víznevek.

Az alábbi táblázat az egyes névtípusok arányait, vagyis az egy- és kétrészes víznevek funkcionális-szemantikai és szerkezeti megoszlását mutatja a vizsgált korszak egészére vonatkozóan.

névmodellek	arányok	
F	17	7%
S	29	11%
M	42	16%
S+F	102	39%
M+F	33	13%
S+M	20	8%
bizonytalan egyrészes	6	2%
bizonytalan kétrészes	9	3%
összesen	258	100%

2. ábra. *Ugocsa vármegye folyóvízneveinek funkcionális-szemantikai megoszlása.*

Az egyrészes víznevek között leggyakrabban M funkciójú — eredetüket tekintve lényegében átvett — nevekkel találkozunk (45%), GYÖRFFY ERZSÉBET a korai ómagyar kori víznevek funkcionális elemzése során e típus 38%-os megterheltségét mutatta ki (2002: 45). TÓTH VALÉRIA monográfiájában szintén markáns névadási módként emeli ki a névátvétellel keletkezett víznevek csoportját a korai ómagyar korban (2001b: 219–20). KOVÁCS ÉVA a régi Bihar vármegye vízneveit elemezve viszont a megnevező szerepű egyrészes nevek elenyésző arányára utal, mivel mindössze négy adat képviseli az adott névanyagban ezt a csoportot (2008). Az egyrészes átvett nevek a legkorábbiak Ugocsa megye névrendszerében, ezek szláv közvetítéssel kerülhettek át a magyar névhasználókhoz. E jövevénynevek megterheltsége arról is árulkodik, hogy itt meghatározó idegen (szláv) hatással számolhatunk, szemben Bihar vármegyével, amelynek területén a magyar eredetű nevek dominálnak. A megnevező szerepű átvett egyrészes nevek fokozatos gyarapodását tapasztaljuk 1400-ig annak megfelelően, ahogyan e nevek egymást követően feltűnnek a forrásokban, az ezt követő időszakban tapasztalható visszaesésük a belső keletkezésű nevek elszaporodásával magyarázható.

Az egyrészes nevek között a megnevező szerepű nevek mellett viszonylag széles az S funkciójú nevek rétege (31%), GYÖRFFY ERZSÉBET szintén korai névanyagában e réteg 54%-os megterheltségű (i. h.). Biharban viszont ez domináns névrétegnek bizonyul, itt arányuk 75% (KOVÁCS É. 2008).

Az egyrészes nevek között legkisebb arányban fajtajelölő víznevek szerepelnek Ugocsa megyében (18%), más területen ez 8% (GYÖRFFY 2002: 45), illetve 25% (KOVÁCS É. 2008). Az egyrészes nevek csoportját 6%-nyi bizonytalan szemantikai szerkezetű névcsoport egészíti ki

A megye kétrészes, szintagmatikus szerkesztéssel alakult vízneveinek jellemző modelljei a következő képet mutatják: az összetétellel alakult nevek rétegében leggyakrabban S+F szerkezetű nevek találunk (62%), ezeknek a névkelet-

kezésben betöltött szerepét jól mutatja az adatoknak az idő előrehaladtával egyre erősödő jelenléte (1200–1300: 3, 1300–1400: 25, 1400–1500: 18, 1500–1600: 14, 1600–1700: 35, 1700–1772: 7). A bihari víznévanyagban még nagyobb arányban (75%) találunk ilyen szerkezetű vízneveket (KOVÁCS É. 2008). Az S+M struktúrájú nevek 12%-kal vannak képviselve Ugocsa megye víznevei között, ezek 1200–1700-ig ugyancsak folyamatos gyarapodást mutatnak (1200–1300: 1, 1300–1400: 3, 1400–1500: 7, 1500–1600: 4, 1600–1700: 4); KOVÁCS ÉVA adataiban az ilyen típusú víznevek aránya 14% (i. h.). Az M+F szerkesztésű nevek Ugocsában (20%) csak a 14. századtól vannak jelen. Hasonló eredményre jutott TÓTH VALÉRIA is, aki Abaúj és Bars vármegye névanyagának vizsgálata alapján az S+F kategória megjelenését és jellemző névmodellé válását a 13. század második felétől datálja, s arra is rámutat, hogy az M+F szerkezetű nevek (főleg vízneveket említve) a 14. században (vagy döntően ekkor) válnak általános és jellemző névtípussá (2001b: 162–3).

Ha az egy- és a kétrészes nevek összességét nézzük abból a szempontból, hogy bennük — bármelyik névrészként is — milyen arányban jelennek meg az egyes névrészfunkciók, azt tapasztaljuk, hogy a fajtajelölő (F) és a sajátosságot kifejező (S) szerep csaknem azonos mértékben (59% – 58%) jelentkezik. Megnevező névrész (M) a nevek 37%-ában van jelen.

6. A következőkben Ugocsa megye folyóvízneveinek keletkezéstörténeti típusait mutatom be.

A megye egyrészes neveinek leggazdagabb csoportja a névátvétellel alakult folyóvíznevek rétege (43%, amibe belevettem a vélhetően idegen eredetű nevek 9%-át is): *Akolna, Atak ~ Aták, Beberke, Bel(y)va, Beszteric, Bisztríc, Csong(o)va, Hukliva, Ilonok, Iza, Lekence, Necse, Szalva, Szemerdek, Tisza, Torna, Túr, Turc, Verbóc; *Csarna, *Garbóc, *Grezenca ~ Gerzenca, *Hordozló, *Ragozna, *Rákóc; valamint a vélhetően névátvétellel keletkezett Batár, Batnuka, Borzs(o)va, Esztegő ? ~ Isztegő ?, Ladorna, Pasonca ?, Rednek, Tice, Vedere; *Hodozló, *Szelis(tyei), *Szukova, *Konyha, *Korni* nevek.

A folyóvíznevek közel egyharmada (31%) keletkezett morfematikus helynév-alkotással. Leggyakrabban *-s* ellátottságot kifejező formánssal (*Agyagos, Aszús ?, Berenás, Csonkás, két Hódos, Kürtös, Mogyorós, Piskáros, Rekettyés, Szappanos, két Tekeres, Kökényes és Kökényesd*, az utóbbi két víznév egy denotátumra vonatkozik) és *-ó/-ő* képzővel (*Áztató, Bontó, Csenge, Csorgó, Görgő, *Görgő*) szerkesztették a neveket. Előfordul még a *-d* (*Sárd, *Palád*), a *-cs* (*Batarcs, Kadarcs*), a *-gy* (*Horhagy*) és a *-ke* (*Verbőcke*) képző. Talán e rétegbe tartozik a kikövetkeztetett **Sugatag*, valamint esetleg a bizonytalan eredetű *Csicsje*.

Jelentésbeli névadással ritkábban jöttek létre a területen víznevek. Jelentéshasadással, pusztá földrajzi köznévből keletkezett a 16%-uk: két *Ásvány, Cser-*

mely(e), három *Erge*, *Fok*, *Folyóka*, *Halvány*, *Mocsolya*, *Mocsárka*, *Patak*, illetve a kikövetkeztetett **Fok*, **Folyár*, **Halvány*. A metonimikus névadás nem jellemző e helynévfajtára, mégis esetleg a kikövetkeztetett **Éger*, **Vojna* és *Veléte* víznevek ide sorolhatók, az előbbi növénynévből, az utóbbi kettő talán (szláv) személynévi átvitelrel alakulhatott.

Az adatok kronológiai viszonyaiból következtethetően szerkezeti változással, ellipszissel jött létre a nevek 1%-a, az egyrészes *Jászol* (< *Jászol pataka*) és a *Köves* (< *Köves pataka*). A névanyagban vélhetően belső keletkezésű a két *Ösztöke* ?, bizonytalan eredetűek a *Batár*, az *Iske* ~ *Üske* ?, a *Porcsik* és az írásban torzult *Zemtheo* ~ *Zemszeo* víznevek.

A fenti aránybeli eltéréseket az alábbi táblázat szemlélteti.

keletkezési típus	arányok	
morfematikus szerk.	29	31%
jelentéshasadás	15	16%
metonimikus névadás	3	3%
ellipszis	2	2%
névátvétel	32	34%
vélhetően idegen eredetű	8	9%
vélhetően belső keletkezésű	2	2%
bizonytalan eredetű	4	4%
összesen	94	100%

3. táblázat. Ugozca megye egyrészes folyóvízneveinek keletkezéstörténeti megoszlása.

A k é t r é s z e s folyóvízneveknek bő háromnegyede (76%-a) szintagmatikus szerkesztéssel keletkezett. Az ide sorolható nevek jelzős szerkezetet alkotnak, többségük két nagy rétegbe sorolható be közel hasonló arányokkal: 50%-uk minőségjelzős (pl. *Alsó-Hódos*, *Ardai-tó*, *Fekete-víz*, *Sáros-patak*, *Hideg-ér*, *Ludas-ér*, *Csikos-fok*), 48%-uk birtokos jelzős szerkezet. A birtokos jelzős szerkezetű nevek kisebb része (10%-a) jelöletlen: *Csal-patak*, *Cser-folyás*, *Sárad-patak*, **Szányó-patak*, *Kis-Tisza-árok* stb., a többségük (90%-uk) jelölt szerkezetben fordul elő. A jelölt birtokos jelzős víznevek egyik rétege azonban csupán formális birtokviszonyt mutat, a névszerkezet ugyanis arra utal, hogy egy elsődleges alpnévi vízrajzi név másodlagosan egészült ki fajtajelölő köznévvvel (pl. *Verbóc pataka*, *Hódos pataka*, *Turc pataka*, *Ilonok pataka*, *Szalva pataka* stb.). Az ilyen funkciótlan grammatikai formák gyakori megjelenésére a magyar folyóvíznevek elemzése során több kutató is rámutatott (vö. GYÖRFFY 2004: 136, PÓCZOS 2004: 111), néhány esetben talán oklevélírói gyakorlatra is gondolhatunk (vö. HOFFMANN 2003: 670, lásd még 667–8). Valós birtokviszonyt fejeznek ki többféle szemantikai tartalommal a *Kovács pataka*, *Rigó pataka*, *Szele pataka*, *Dobonya pataka*, *Halastó folyókája*, *Teknős folyása* stb. nevek. Egy mennyiségjel-

zős víznév (*Két-Csenge*) is található az anyagban (0,5%). Emellett a *Halászpatak* és a *Hordás-árok* jelentéssűrítő összetétel (1,5%).

A megye névanyagában 22%-nyi szerkezeti változással alakult folyóvíznevet találunk. A már meglévő víznév gyakran egészült ki másodlagosan *patak(a)*, *vize* névrésszel (16%): *Akolna-patak*, *Atak-patak*, *Batár vize*, *Beberke vize*, *Borzs(o)va vize*, *Éger pataka*, *Görgő pataka*, *Hódos pataka*, *Hódos vize*, *Ilonok pataka*, *Iza vize*, *Palád vize*, *Piskáros-tó*, *Sárad-patak*, *Szalva pataka*, *Szalva vize*, *Szemerdek pataka*, *Szemerdek vize*, *Tisza vize*, *Túr vize*, *Turc pataka*, *Vedere pataka*, *Verbóc pataka*, **Berenás-patak*. A kétrészes nevek között viszonylag ritka a redukcióval keletkezett nevek aránya (4%), talán így jött létre a *Csecseg-patak* (< *Csecsegő pataka*), *Cser-folyás* (< *Cser folyása*), *Sár-patak* (< *Sárd-patak*), *Szalva-patak* (< *Szalva pataka*), *Vedre-patak* (< *Vedere pataka*), *Verbóc-patak* (< *Verbóc pataka*). Bővüléssel alakulhattak a *Kőrís pataka* (< *Kőrís-patak*), *Sárad pataka* (< *Sárad-patak*), *Tekeres pataka* (< *Tekeres-patak*) folyóvíznevek.

Bizonytalan alakulású a kikövetkeztett **Holló([s]-patak[a])* (1%).

keletkezési típus	arányok	
szintagm. szerk.	126	77%
redukció	6	4%
kiegészülés	27	16%
bővülés	3	2%
bizonytalan	2	1%
összesen	164	100%

4. táblázat. Ugozca megye kétrészes folyóvízneveinek keletkezéstörténeti megoszlása.

7. A víznevek keletkezéstörténeti típusainak aránybeli megoszlása, ezek kronológiai viszonyainak finomabb elemzése akkor válhatna még tanulságosabbá, ha más névfajták (például településnevek, hegynevek stb.), illetve más területek névanyagával tudnánk az itteni adatokat összevetni. Ehhez azonban sajnos, jelenleg még hiányoznak a viszonyításhoz felhasználható anyagok és kutatási eredmények.

Irodalom

- AOklt. = *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res hungaricas tempore regum andegavensium illustranta I–*. Szerk. KRISTÓ GYULA. Bp.–Szeged, 1990–.
- ÁÚO. = *Árpád-kori új okmánytár I–XII*. Közzé teszi WENZEL GUSZTÁV. Pest (később Bp.), 1860–1874.
- DL. = *A középkori Magyarország levéltári forrásai II. (DL.–DF 4.2)*. Bővített kiadás. In: Arcanum Adatbázis Kft., CD-ROM, 2003.

- FNESz. = KISS LAJOS, *Földrajzi nevek etimológiai szótára I–II*. Negyedik, bővített és javított kiadás. Bp., 1988.
- GYÖRFFY ERZSÉBET (2002), Régi vízneveink funkcionális szerkezetéről. *MNyj.* 40: 35–46.
- GYÖRFFY ERZSÉBET (2004), Az Árpád-kori folyóvíznevek lexikális szerkezetének jellemzői a Sajó vízgyűjtő területén. In: *Helynévtörténeti tanulmányok 1*. Szerk. HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA. Debrecen. 129–44.
- HOFFMANN ISTVÁN (1993), *Helynevek nyelvi elemzése*. Debrecen.
- HOFFMANN ISTVÁN (2003), *Patak*. In: *Köszöntő könyv Kiss Jenő 60. születésnapjára*. Szerk. HAJDÚ MIHÁLY–KESZLER BORBÁLA. Bp. 664–73.
- K50 = *Nagypalád kataszteri térképe*. Kárpátaljai Állami Levéltár. 125Φ/10p. No. 581. 1896.
- K51 = *Nagypalád kataszteri térképe*. Kárpátaljai Állami Levéltár. 125Φ/10p. No. 582. 1908.
- KISS LAJOS (1999), A Felvidék víznevei. In: KISS LAJOS, *Történeti vizsgálatok a földrajzi nevek körében*. Piliscsaba. 73–93.
- KMNySz. = A kárpátaljai magyar nyelvjárások szótára. In: *Acta Hungarica* 12. Ungvár, 2004. 135–273.
- KNIEZSA ISTVÁN (1942), *Erdély víznevei*. Kolozsvár.
- KOCÁN BÉLA (2006), Ugocsa vármegye korai ómagyar kori településneveinek nyelvi rendszere. *MNyj.* 44: 69–82.
- KOCÁN BÉLA (2007), Az Árpád-kori Ugocsa vármegye helyneveinek nyelvi rétegei. In: *Nyelvi identitás és a nyelv dimenziói*. Szerk. HOFFMANN ISTVÁN–JUHÁSZ DEZSŐ. Debrecen–Bp. 97–112.
- KOCÁN BÉLA (2008), A középmagyar kori Ugocsa vármegye helyneveinek névrendszertani összefüggései. In: *Helynévtörténeti tanulmányok 3*. Szerk. HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA. Debrecen. 95–105.
- KOVÁCS ÉVA (2008), Az ómagyar kori Bihar vármegye vízneveinek nyelvi elemzése. In: *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai*. Szerk. BÖLCSKEI ANDREA–N. CSÁSZI ILDIKÓ. Bp. 189–95.
- L13 = *Hetény birtokrészleti jegyzőkönyve*. Kárpátaljai Állami Levéltár. 125Φ/10p. No. 998. 1865.
- MIKESY SÁNDOR (1940), Szabolcs vármegye középkori víznevei. *MNyTK.* 53: 1–32.
- NEMES MAGDOLNA (2005), *Földrajzi köznevek állományi vizsgálata*. Doktori értekezés. Kézirat. Debrecen.
- OkISz. = SZAMOTA ISTVÁN–ZOLNAI GYULA, *Magyar oklevél-szótár. Pótlék a Magyar Nyelvtörténeti Szótárhoz*. Bp., 1902–1906.
- PÓCZOS RITA (2003), A Sajó vízrendszerének nyelvi rétegei. *MNyj.* 41: 487–96.
- PÓCZOS RITA (2004), A Garam és az Ipoly víznévrendszerének nyelvi rétegei. In: *Helynévtörténeti tanulmányok 1*. Szerk. HOFFMANN ISTVÁN–TÓTH VALÉRIA. Debrecen. 105–27.
- SZABÓ ISTVÁN (1937), *Ugocsa megye. Magyarság és nemzetiség*. Tanulmányok a magyar népiségtörténet keretéből I/1. Bp.

- SzamSz. = CSÜRY BÁLINT, *Szamosháti szótár I–II*. Bp., 1935–1936.
- TESz. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. Főszerk. BENKŐ LORÁND. I–III. Bp., 1967–1976. IV. *Mutató*. Bp., 1984.
- TÓTH VALÉRIA (2001a), *Az Árpád-kori Abauj és Bars vármegye helyneveinek történeti-etimológiai szótára*. Debrecen.
- TÓTH VALÉRIA (2001b), *Névrendszertani vizsgálatok a korai ómagyar korban*. Debrecen.
- TÓTH VALÉRIA (2003), A Zala vízgyűjtőjének régi folyóvíznevei. *NÉ.* 25: 89–94.
- ÚMTsz. = *Új magyar tájszótár I–*. Főszerk. B. LŐRINCZY ÉVA. Bp., 1979–.
- Z. = *A zichi és vásoneői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára I–XII*. Szerk. NAGY IMRE–NAGY IVÁN–VÉGHÉLY DEZSŐ–KAMMERER ERNŐ–LUKCSICS PÁL. Pest, majd Bp., 1871–1931.